

MIGRACIJSKE ZADREGE EVROPSKE UNIJE

Izvorni znanstveni članek 1/01

Izveček: Prispevek s pomočjo različnih etnografskih raziskav migracij v Španiji in drugih evropskih državah, analize sodobnih migracijskih trendov ter migracijskih in integracijskih politik obravnava nekatere glavne migracijske zadrege Evropske unije. Med njimi posebej poudari neenakost statusov različnih migrantov in prevladujočo ilegalnost nedokumentiranih ekonomskih migrantov, ki sta rezultat migracijske politike ter v družbi sprožata napetosti in celo odkrite konflikte. Avtor v prispevku opozarja na to, da so migracije zelo kompleksen pojav, opiše historično vzročnost nekaterih sodobnih migracij ter obravnava različne principe integracije, kar botruje socialnemu, ekonomskemu in kulturnemu izključevanju na podlagi domnevne kulture in porekla.

Ključne besede: Evropska unija, migracije, integracija, migracijska politika, multikulturalizem, neformalna ekonomija, Argentina, Španija

Uvod

Migracije in zlasti njene socialne, ekonomske in kulturne posledice so dnevno prisotne teme v medijskih in političnih diskurzih po vsej Evropi, zlasti pa v državah južne Evrope. Žal se migracijski procesi pojavljajo v izrazito enostranskem in negativnem, celo negativističnem kontekstu, zato ni čudno, da jih v Evropski uniji največkrat razumemo kot problematiko, pogosto pa večinskemu prebivalstvu predstavljajo celo ekonomsko, socialno in zlasti kulturno grožnjo. Kljub temu, da so bile migracije vedno ne le prisotne, temveč celo osrednji del evropske in svetovne zgodovine, ob tovrstnem diskurzu dobimo občutek, kot da so nekaj povsem novega, nekaj, kar ruši obstoječi red. To seveda ne drži. Da bi dobili pravo sliko, moramo migracijske procese spoznati skozi vzročno socialno, ekonomsko in zgodovinsko perspektivo. Na ta način lahko ugotovimo, da so sodobne migracije izredno raznovrstne in v veliki meri odvisne od preteklih migracijskih tokov ter ekonomskih in socialnih neenakosti.

V članku bom z različnimi primeri pokazal na nekonsistentnost evropskih migracijskih in integracijskih politik ter nekaterih težav, ki izhajajo iz principov kulturalizma in socialnih izključevanj. Migracijska gibanja so za Evropsko unijo in posamezne države obenem priložnost in zadrega. Migracije lahko prinašajo izjemno ekonomsko in demografsko prednost, pa tudi socialni in kulturni kapital. Žal pa je to le redko poudarjeno, saj se pod okriljem »ekonomskih« migracij ter njihovih prevladujočih ilegalnosti in marginaliziranosti pojavljajo še ekonomska in socialna neenakost ali celo izkoriščanje, zaslužki z ilegalnim prebežništvom, spolno suženjstvo in trgovanje z »belim blagom«, ksenofobija ali rasizem, izključevanje in splošen negativni odnos do »tujcev«. Ti pojavi

Abstract: Based on a number of ethnographic studies of migration in Spain and in other European countries, analyses of modern migration trends and migration and integration policies, the article examines some major quandaries of migration within the European Union. Emphasized are unequal statuses of different migrant groups and the prevalent illegal status of undocumented economic migrants, all of which are the result of migration policy and tend to trigger tension, and even open conflicts, within a society. The author points out that migration is an extremely complex phenomenon, discusses the historic causality of certain modern migrations, and examines different principles of integration; the latter are responsible for social, economic, and cultural exclusion based on alleged cultural characteristics and origin.

Key Words: European Union, migration, integration, migration policy, multiculturalism, informal economy, Argentina, Spain

predstavljajo največje migracijske zadrege državam Evropske unije, saj jih te same producirajo s pogosto preveč populistično usmerjeno in represivno migracijsko politiko ter zlasti z nedomišljenima in s predsodkov polnima integracijsko politiko ter politiko državljanstva, ki temeljita na asimilatornih oziroma izključujočih načelih, katerih podlaga izhaja iz enostavne povezave med narodno pripadnostjo (utemeljeno v glavnih kulturnih značilnostih) ter državo kot njenim institucionalnim branikom. To je na primer opazno v testih ob pridobitvi dovoljenja za bivanje ali državljanstva, v katerih morajo prosilci izkazati ne le poznavanje pravne in socialne ureditve države, temveč demonstrirati poznavanje kulture večinskega naroda in prilagojenosti na splošne kulturne norme in moralo. Migracijske zadrege Evropske unije, ki jih nameravam obravnavati v tem prispevku, so:

- Ilegalnost migrantov in neformalna ekonomija;
- Nepoznavanje ali neupoštevanje zgodovinske vzročnosti migracijskih procesov;
- Zanemarjanje kompleksnosti migracij, ki jih je nemogoče ločiti od drugih pojavov;
- Asimilatorni koncept integracije in odsotnost vzajemnosti ali vzajemne integracije;
- Izključujoči multikulturalizem.

»Ekonomska migracija« ali o predsodkih, rasizmu, socialni neenakosti in politični odgovornosti: primer iz južne Španije

Februarja 2000 se je v mestu El Ejido v južnošpanski provinci Almerija začel spontano odvijati pravi pogrom sprva proti ilegalnim priseljencem iz Maroka, pozneje pa kar proti vsem Afričanom in drugim migrantom. Dogodki prav gotovo

* Dr. Jaka Repič, asistent na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 1000 Ljubljana, Zavetiška 5, E-naslov: jaka.repic@guest.arnes.si

spravljajo v zadrego španske oblasti in prebivalce, ki so se do »El Ejida« radi pohvalili s svojim liberalnim odnosom do imigrantov. El Ejido je sicer majhno mesto, a ima v Španiji širok in zelo kontroverzen sloves. Ta izvira iz dveh povezanih družbenoekonomskih pojavov: izjemnega gospodarskega uspeha v intenzivnem poljedelstvu na račun brezsravnega izkoriščanja delovne sile ter onesnaževanja in spreminjanja naravne in kulturne krajine ter množične ekonomske imigracije, ki je komaj zadostila povpraševanju po delovni sili (glej npr. Checa 2001: 14–16; Carella in Pace 2001: 70; Repič 2007: 31–32). Izbruh nasilja v El Ejidu leta 2000 so bili prvi večji javni pokazatelj latentne ksenofobije in rasizma, ki sta se razširila po celotni državi in obenem tudi po skoraj vsej Evropi. Demonstracije, ki so pozneje prerasle v odkrito nasilje, so se začele 22. januarja 2000, ko so prebivalci izvedeli za umor dveh Špancev, zakrivil pa ga je maroški priseljenec brez dovoljenja za bivanje (opis dogodkov glej pri Checa in Soto 2001). Župan mesta je pozval k zborovanju na mestnem trgu, kjer naj bi ljudje izrazili nestrinjanje z množično ilegalno imigracijo, za situacijo pa ni okrivil migracijske politike, temveč lokalne nevladne organizacije, ki pomagajo imigrantom s svetovanjem o naselitvi, zaposlitvi, zdravstvenem varstvu, itd. Ponovljenega zborovanja po tednu dni se je udeležilo večje število ljudi. Kljub sloganu »El Ejido brez nasilja« so se začele prve provokacije, rasistične izjave in konflikti (Checa in Soto 2001: 34).

Po le nekaj dneh, 5. februarja, se je razširila vest o umoru mladega dekleta v vasi Santa María del Águila v neposredni bližini El Ejida. Ko se je razvedelo, da je osumljenec Maročan, so se ljudje začeli zbirati na glavni cesti in protestirati proti nasilju. Tokratne demonstracije pa so prerasle v nasilne. Na cestah so začeli postavljati barikade ter zažigati gume in avtomobile. Nekaj skupin se je usmerilo proti nevladnim organizacijam za pomoč imigrantom. Zažigali so njihova poslopja, hiše, v katerih so živeli afriški imigranti, njihove avtomobile, lokale, trgovine in tržnice ter celo mošeje. Napadli in uničili so domove imigrantov, precej so jih pretepli. Mnogi so pred nasiljem zbežali k prijateljem v bližnje kraje ali celo v hribe. Predsednica Zveze naprednih žensk je v intervjuju za *New Statesman* (20. 3. 2000: 24) dejala: »Še vedno ne morem verjeti, kaj se je zgodilo. Cele družine imigrantov, z otroci vred, so od groze zbežali v hribe, ljudje pa so vzeli puške in šli za njimi, kot da gredo na lov za zajci.«

Nekaj ur po začetku nemirov je mesto dajalo vtis kriznega žarišča. Čeprav je lokalna policija posredovala, ji mnogi zamerijo, da je nasilje do neke mere tolerirala. Checa in Soto navajata, da so nekemu imigrantu požgali hišo ob prisotnosti policije, ki »ni imela dovoljenja za posredovanje« (2001: 40). Tudi lokalni in nacionalni mediji, ki so poročali o neredih in celo o »vojni«, niso ostali brezbrizni, eni so pozivali k miru, drugi so nasilje še podžigali z izrazito nacionalističnimi stališči (Checa in Soto 2001: 39). Nekateri »neonacisti« so na spletnih straneh podpirali demonstracije in odkrito pozivali k vsesplošnemu nasilju proti Afričanom v Španiji. Celó župan El Ejida ni želel javno obsoditi nasilja, prepredil pa je Rdečemu križu, da bi takoj postavili begunska taborišča za imigran-

te, ki so jim požgali hiše ali so se bali vrniti domov.

Izredniki in podporniki demonstracij so svoja dejanja opravičevali s tem, da so imigrante vseprek obtoževali nasilja in nagnjenosti h kriminalu, zahtevali pa so deportacijo vsaj tistih priseljencev, ki so mejo prestopili ilegalno in niso imeli dovoljenja za bivanje in delo. V odgovor so imigranti (tudi nedokumentirani) organizirali splošno delavsko stavko in s tem jasno opozorili na svojo vlogo v lokalni skupnosti. Večina je bila neredno in neuradno zaposlena v intenzivnem poljedelstvu, kjer so zaslužili daleč premalo za dostojno življenje (glej Checa 2001: 14–15). Med stavko je v poljedelstvu dnevno nastalo za skoraj deset milijonov evrov škode. S tem so imigranti pokazali, da so »pomembna delovna sila in ne kriminalci« (Checa in Soto 2001: 46).

Zgornji primer je simptomatično opozoril na socialno neenakost, ksenofobijo, diskriminacijo in konflikte, ki jih generirajo migracije in z njimi povezane državne politike. To je opazno v medijskem in političnem diskurzu, ki migracijo označuje kot »problematiko«. Obenem pa se je jasno izkazalo tudi dejstvo, da so ekonomski imigranti pomemben del ekonomskega razvoja. Španija namreč sodi v sam vrh držav z najmočnejše razvito t. i. neformalno ekonomijo. Največ imigrantov je zaposlenih v sektorjih, kot so gradbeništvo, domača pomoč in intenzivno poljedelstvo, pa tudi turizem, v katerih so najtežji delovni pogoji in najslabši zaslužki, ki mejijo na skoraj suženjsko izkoriščanje zlasti nedokumentiranih priseljencev (o povezavi med ilegalno migracijo in neformalno ekonomijo glej Baldwin-Edwards 1999; Mendoza 2000; Checa 2001; Solé in Parella 2003; Repič 2007).

Vloga migracijske politike

Zgoraj opisani primer je nastal zaradi sovplivanja restriktivne migracijske politike, ki ni najbolj uspešna pri zadrževanju migracij zunaj šengenskega območja, zelo uspešna pa je pri kriminaliziranju migrantov, produciranju ilegalnosti nedokumentiranih migrantov, izključujoči integracijski politiki – to se kaže na občasnih regularizacijah statusa nedokumentiranih priseljencev, s katerimi so skušali popraviti situacijo – ki svari pred navalom revnih migrantov iz Afrike in ustvarja ozračje socialne in kulturne ogroženosti, neformalne ekonomije in splošnega socialnega izključevanja ali marginalizacije ekonomskih migrantov na podlagi njihovega porekla. Vse to jasno kaže tudi na politično odgovornost za nastanek ksenofobije, rasizma in strukturnega socialnega izključevanja. Mustafa, v Barceloni živeči priseljenec iz Maroka, je dejal:

Zelo težko se je odločiti za odhod nekam, kjer veš, da boš ilegalec, tujec, ne znaš jezika, kjer te kadarkoli lahko ujamejo in pošljejo nazaj. Poleg tega veš, da ne boš imel veliko stikov s svojo družino. Dokler ne urediš svojega statusa, skoraj nimaš stikov z domačimi.¹

Ilegalnost ga je spremljala štiri leta, vmes so ga trikrat vrnili v domovino in vedno se je vrnil. V Španijo je prišel s pomočjo tihotapske mreže preko Gibraltarske ožine, kar je za mnoge

1 Z Mustafo, priseljencem iz Maroka, sem se pogovarjal v Gironi, Španija, dne 13. 11. 2004.

najenostavnejši, a drag in zelo nevaren podvig:

Vozili so nas v velikih gumenjakih, ki pa so bili potopljeni v vodo skoraj do roba. Morje nas je zalivalo, ves čas smo vodo metali ven. Po šestih urah vožnje smo izčrpani in prezebli le dosegli špansko obalo.

Takšni prehodi so dnevna rutina, mnoge po prihodu zajamejo in vrnejo v Maroko, pogosto pa ljudje na takšnih prečenh tudi umrejo (glej Valls-Russel 2001: 9).

Nedokumentirani migranti se za migracijo največkrat odločijo iz ekonomskih razlogov, zelo pogosto pa tudi političnih. »Ilegalnost pa je, tako kot državljanstvo, pravni status, ki označuje odnos do države« (DeGenova 2002: 422), ter je rezultat migracijske in varnostne politike. Nedokumentirani migranti so kriminalizirani in izpostavljeni različnim oblikam represije, ki v veliki meri zanikajo temeljne človekove pravice, pravico do pravne zaščite ter jih tako postavljajo v pozicijo nemoči (glej DeGenova 2002: 440).

V preteklosti je bil odnos evropskih držav do migracij precej bolj liberalen tudi zato, ker je prvo polovico 20. stoletja zaznamovala zlasti emigracija v »novi svet«. Po drugi svetovni vojni je na primer Velika Britanija dovolila imigracijo prebivalcem nekdanjega britanskega imperija, ki so s tem pridobili iste pravice kot drugi državljani (Stalker 2002: 165). V Franciji so imigrantom iz kolonij priznali državljanstvo, podobne povezave sta s svojimi nekdanjimi kolonijami imeli še Belgija in Nizozemska. Problem pa je nastal po osamosvojitvi kolonij. Alžirci, ki so bili v času osamosvojitve v Franciji, so se morali odločiti bodisi za francosko bodisi alžirsko državljanstvo. Mnogi so francosko državljanstvo iz političnih razlogov zavrnili in v Franciji postali tujci, medtem ko so njihovi otroci, rojeni v Franciji, z rojstvom avtomatično postali francoski državljani (glej Stolcke 1995: 9). Migracije pa niso bile omejene le na kolonialne povezave. Nemčija in Švica sta dovoljevali oziroma celo spodbujali vstop delavcev iz Jugoslavije, Turčije, Maroka in Tunizije.

Po gospodarski krizi v sedemdesetih letih 20. stoletja se je zaostрила tudi migracijska politika. Ilegalnost, ki jo je bilo sprva malo, so evropske države začele regulirati šele v sedemdesetih letih, mnoge precej pozneje. Ozračje ogroženosti in izključenosti ustvarja prav status ilegalnosti med nedokumentiranimi migranti, obenem pa omogoča izkoriščevalska razmerja. Kategorija »ilegalnih tujcev« je pač izredno dobičkonosna, saj je rezervna cenena delovna sila brez pravih pravic in socialne zaščite (glej Repič 2007: 31–32). V določenih zaposlitvenih sektorjih to stanje s pridom izkoriščajo ter z ekonomskim izkoriščanjem posledično ustvarjajo socialne neenakosti, ki občasno prerastejo v odkrite konflikte. Trenja, ki jih ilegalnost prinaša, so v Španiji večkrat skušali odpraviti z množično regularizacijo statusa nedokumentiranih migrantov, zadnjič leta 2005, ko so legalizirali status približno 700.000 imigrantom.

Migracije niso od včera

Med prevladujočimi prepričanji ali predpostavkami, ki spremljajo javni diskurz o migracijah, je ta, da so migracije nekaj novega, nenavadnega, celo nenormalnega in posledično kot

vdor v »naš svet« rušijo obstoječo socialno in ekonomsko ureditev ter ogrožajo kulturo večinskega prebivalstva. Ta predpostavka, prisotna v medijskem, političnem in javnem diskurzu, temelji na semantični povezavi med homogeno kulturo in narodno pripadnostjo na eni strani ter državo in nacionalnostjo (državljanstvom) na drugi strani (glej Eriksen 1993; o nacionalizaciji kulture Löfgren 1989). Tovrstno dojetje pripadnosti se utrjuje z občutkom ogroženosti (izguba kulture, suverenosti, jezika, religije) in je podlaga za izključujoči multikulturalizem (glej Stolcke 1995: 3).

Migracije v Evropi dejansko niso prav nič novega. Če samo za trenutek pustimo ob strani dejstvo, da so bile poleg trgovine med najpomembnejšimi vzvodi evropskih imperialnih oblasti prav migracije (po principu »poseliti pomeni vladati«), ki kažejo svoje vzročne posledice tudi v sedanosti, lahko ugotovimo, da tudi v zadnjih nekaj desetletjih migracije niso bile nič nenavadnega. Sodobne množične migracije v južno Evropo se od preteklih migracij v severno Evropo razlikujejo prav v statusu ilegalnosti, ki je predvsem rezultat skupne evropske migracijske, integracijske in mejne politike ter možnosti dela v sektorjih neformalne ekonomije, ki podpira in celo potrebuje poceni delovno silo (Baldwin-Edwards 1999: 3; Baghana 1998: 374–382; Corkill 2001).

Stalker (2002: 152–153) je opredelil več kategorij in obdobj, ki so zaznamovali migracijske težnje v Evropi po drugi svetovni vojni. V prvih letih po vojni se je domov vračalo več milijonov razseljenih beguncev, vojakov in vojnih ali civilnih zapornikov. Nekaj pa je bilo tudi beguncev in tistih, ki so se zaradi slabih razmer preselili iz Evrope. Temu so sledile ekonomske ali delavske migracije iz južnih držav v države severne Evrope. Zaradi ugodnih gospodarskih pogojev in dokaj liberalne migracijske politike so zaposlitev v Franciji, Nemčiji, Veliki Britaniji in drugih državah severne Evrope našli delavci iz Španije, Portugalske, Italije, Jugoslavije, Turčije in Grčije. Poleg tega so se v Francijo in Veliko Britanijo selili prebivalci njihovih (nekdanjih) kolonij. V tem obdobju so bile migracije sicer množične, a tudi močno regulirane, urejeno je bilo zaposlovanje, prav tako pa tudi bivanje, socialno in zdravstveno zavarovanje, šolanje otrok, itd. Z gospodarsko krizo v sedemdesetih letih so države začele zaostrovati migracijsko politiko, povsod pa se je poslabšal tudi odnos do tujcev. Nekateri so se vrnili, večini, ki je ostala, pa so se pridružili družinski člani (Stalker 2002: 153). Migracijska politika je sicer postavljala ovire, a je s tem le oteževala integracijo priseljencev, ni pa uspela zaustaviti prihoda novih imigrantov (Wikan 2002: 39).

V osemdesetih letih 20. stoletja se je migracijski trend močno spremenil, in sicer so se migranti začeli ustavljati v nekdanjih emigrantskih državah južne Evrope, zlasti v Italiji in Španiji, ki sta bili v preteklosti le prehodni državi (glej npr. Baghana 1997; Arango 2000; King 2000; 2001). Zaposlitev so našli v hitro razvijajočih se sezonskih panogah, kot sta intenzivno poljedelstvo in turizem, pa tudi v gradbeništvu in domači pomoči. V nasprotju z migracijo v severno Evropo pa je bila v južni Evropi ekonomska imigracija v preteklih dveh desetletjih pretežno nedokumentirana in dejansko ilegalna.

Zgornja ocena migracijskih trendov v Evropi po drugi svetovni vojni temelji na predpostavki, da se ljudje za migracijo odločamo predvsem iz ekonomskih in političnih razlogov (po teoriji potiska in vleke) ter se zato osredotoča na »problematično« ekonomsko imigracijo v Evropo, hkrati pa zanemarija emigracijo, transnacionalnost in migracijske tokove znotraj Evrope. V Španiji, kjer so izraziti trendi ekonomske imigracije, lahko na primer opazimo, da statistično najštevilčnejša skupina imigrantov prihaja iz Evrope, zlasti iz bogatejših držav severne Evrope (glej npr. O'Reilly 2000), pa tudi iz držav Vzhodne Evrope, zlasti Romunije. Vendar v Španiji priseljencev iz severne Evrope nimajo za prave imigrante (Carella in Pace 2001: 65; Solé in Parella 2003: 127). Ločujejo namreč med 'imigranti' (*inmigrantes*), ki prihajajo iz revnejših dežel in predstavljajo delavske imigrante, ter 'tujci' (*extranjeros*), ki prihajajo iz bogatejših evropskih dežel in se dobro preskrbljeni naselijo v Španiji (glej Provansal b. n. l.: 19). Takšno dihotomijo na politični ravni vzpostavljajo in ohranjajo migracijska in integracijska politika ter šengenski sporazum. V Almeriji je dihotomija med tujci in imigranti zelo izrazita, saj se oboji gibljejo v istem geografskem prostoru, obenem pa v povsem ločenih družbenih okoljih. Tujci uživajo svoje zaslužene počitnice ali čas po upokojitvi na sredozemski obali, le nekaj kilometrov stran pa imigranti delajo v izkoriščevalskih pogojih, in lastnikom, tudi tistim, ki investirajo v turizmu, omogočajo visoke zaslužke. Tujci, ki prihajajo iz držav Evropske unije oziroma šengenskega območja, se lahko prosto gibljejo preko državnih meja, imigranti pa le s težavo obiščejo svoje sorodnike v domovini. Mnogi nedokumentirani imigranti so ilegalno prestopili mejo ter so pravno in socialno precej manj zaščiteni. Oboji pa so skozi svoj vpliv na razvoj regije nevede povezani, prvi s turizmom, drugi z delom v intenzivnem poljedelstvu; sicer pa se njihove poti ne križajo (Repič 2006: 72–77).

Zgodovinska vzročnost sodobnih migracijskih procesov – primer Argentinec v Španiji

Čeprav so v Španiji v javnem in političnem diskurzu najbolj izpostavljeni Afričani, pa pred njimi številčno prednjačijo tako tujci iz drugih evropskih držav kot tudi imigranti iz Latinske Amerike. Tujcem pripisujejo status glede na njihovo izvirno domovino in tako bistveno razločujejo med imigranti iz različnih držav. Konstruirana drugačnost je najbolj opazna v odnosu do imigrantov iz Afrike – tako temnopoltih Afričanov kot Arabcev (*Moros*). Priseljence iz Latinske Amerike pa delijo na *mestize* in potomce Evropejcev, med katere spadajo tudi Argentinci. Vzroke za njihovo selitev v Španijo pogosto zaznamuje tudi zgodovinska vzročnost. Argentinci v Španiji neformalno uživajo precej drugačen status kot imigranti iz drugih držav Latinske Amerike, saj jih imajo za kulturno najbolj sorodne. Neki sogovornik je dejal: »Španci in Argentinci smo kot bratranci. Skoraj ne najdeš Španca, ki ne bi imel sorodnikov v Argentini.«

Zelo podobno svoje poreklo dojemajo tudi v Argentini, ki je po mnenju mnogih »najbolj evropska med vsemi južnoameriški državami«. Mnogi Argentinci ohranjajo vez s pore-

klor ter tako občutijo vsaj dvojno nacionalno identiteto. V Argentini obstaja veliko različnih imigrantskih in narodnih (etničnih) društev, ki delujejo kot prostor ohranjanja in rekonstruiranja (transnacionalnih) povezav z izvirnimi domovinami. Schneider na primer navaja, da je bilo leta 1984 tam kar 718 aktivnih italijanskih društev in zvez (2000: 263). Tudi slovenski migranti in njihovi potomci so v Argentini ustvarili veliko društev, ki so zelo dejavna v kulturnem, religioznem, šolskem in družabnem življenju (o slovenski skupnosti v Argentini glej Rant 1998; Žigon 1998, 2001; Sjekloča 2004; Repič 2006). Omenjena društva, ki jih je v kontekstu kulturnega pluralizma in migracijske politike omogočala tudi država (glej Schneider 2000: 263; Repič 2006: 182), so formalni okvir, znotraj katerega spodbujajo ohranjanje in rekonstrukcijo aktivne povezanosti tako z domovino kot drugimi pripadniki iste narodne skupnosti v Argentini.

Evropa je z Argentino tesno zgodovinsko, politično, zlasti pa migracijsko povezana, kar se sedaj izraža z zelo specifičnimi migracijskimi tokovi. Argentina je primer tradicionalne imigrantske države, kjer migracije vsaj v preteklosti niso bile problem, temveč so jih sprejemali izrazito pozitivno. Neki sogovornik je dejal, da so »imigranti iz Evrope gor držali Argentino«, saj so bili pripravljeni poprijeti za vsako delo. Najbolj živahne selitve so se dogajale v drugem in tretjem desetletju 20. stoletja, ko je Evropa doživljala gospodarsko in politično krizo, Argentino pa lahko v tem času postavljamo ob bok gospodarsko najrazvitejšim in najbolj perspektivnim državam sveta, kot na primer Avstraliji in Kanadi (Schneider 2000: 62). Zaradi relativno enostavne migracije in birokratskih postopkov, ugodnega gospodarskega položaja in velikih možnosti zaposlitve so se v prvi polovici 20. stoletja mnogi prebivalci držav južne Evrope, ki se je spopadala s politično nestabilnostjo, z revščino in lakoto, preselili v Argentino. V tem času je bila država še vedno izredno naklonjena imigraciji, ki so jo enačili kar z modernizacijo.

Vloge evropskih držav in Argentine pa so se obrnile ob ponavljajočih se vojaških diktaturah in dolgotrajnem gospodarskem nazadovanju, ki so nazadnje Argentino pripeljale do gospodarske krize. »Sanje o boljšem življenju, ki jih je simbolizirala Amerika, so se obrnile proti Evropi« (Schneider 2000: 291). Evropa zdaj predstavlja varnost in blaginjo, ki pa je, kot je zelo nazorno opisala Laura, »le fatamorgana, in izgine, ko se ji približaš«.²

Zaradi preteklih migracij iz Evrope v Argentino ter izredno liberalne migracijske in integracijske politike mnogi Argentinci tudi po več generacijah ohranjajo ali obujajo zavest o svojem evropskem poreklu, kar jim je posledično močno olajšalo migracijo v Evropo. Vse več ljudi »išče korenine v Evropi« (Schneider 2000: 271; Repič 2006: 108). Med Italijani v Argentini je Schneider opazil močan proces narodnega preporeda, saj so se mnogi potomci italijanskih priseljencev začeli aktivno in množično povezovati v narodna društva, se

2 Z Lauro, ki se je iz Argentine preselila v Evropo in dlje časa živela v Španiji, vmes pa tudi v Londonu in Sloveniji, sem se pogovarjal v Ljubljani 30. 5. 2005.

učiti italijansko ter vzpostavljati transnacionalne povezave (2000: 263). Delovanje omenjenih organizacij je dodatno podprla tudi italijanska vlada (2000: 264).

Mnogi med tistimi, ki so svoje aspiracije po boljšem življenju videli v Evropi, so iskali svoje »korenine« oziroma so svoje poreklo instrumentalno uporabili za pridobitev državljanstva ali dovoljenja za imigracijo v Evropo. Za nekatere je imelo poreklo le uporabno vrednost, drugi so kraj svojega porekla dejansko dojemali kot drugo domovino (Repič 2004, 2006: 167, 169–172). Nekateri pa govorijo celo o »vrnitvi« v svojo pravo domovino. Na opisanem primeru lahko ugotovimo, da so sodobne migracije močno odvisne od zgodovinske vzročnosti migracijskih tokov, ohranjanja porekla in identitet.

Integracija brez vzajemnosti ni integracija

Če migracijske trende in tokove opazujemo le s statističnega, ekonomskega in demografskega zornega kota, lahko hitro pozabimo, da gre v samem bistvu največkrat za odločitve posameznikov in družin. Migracije kot socialni pojav so izredno kompleksne in rezultat številnih zelo različnih zunanjih (političnih, družbenoekonomskih in kulturnih) ter notranjih dejavnikov. V tako globalno neobvladljivem pojavu, ki izhaja iz posameznikovih osebnih odločitev in izkušenj, je etnografska metoda dokazala svojo veljavo, po drugi strani pa je pokazala, da so razlogi za migracije, strategije same selitve ter vse vidike integracije izredno raznoliki in odvisni od posameznikov. To je tudi razlog, zakaj migracijska in integracijska politika v Evropski uniji kvečjemu spodbuja socialno razlikovanje in napetosti. Prav soočenje različnih zgodb namreč lahko razkriva nekatere skrite pasti integracije in sodobne evropske multikulturalnosti.

Formalni položaj migrantov zaznamuje zlasti njihov pravni odnos do države (ilegalnost, dovoljenje za bivanje in delo, dvojno državljanstvo, itd.), ki temelji na dveh kategorijah: na poreklu in nacionalnosti.³ Mejna politika, dovoljenje za migracijo, bivanje in delo, socialna/politična participacija itd. so odvisni od nacionalnosti, ki jo določa poreklo. Ti dve kategoriji, ki sta pogosto tudi temelj neformalnih družbenih odnosov, sta neločljivo povezani z življenjem migrantov in njihovo (ne)vpetostjo v razne narodne, etnične ali imigrantske skupnosti, omogočata pa tudi kulturne predsodke in socialno izključevanje. Predstavljata namreč domnevne socialne in kulturne značilnosti, ki naj bi jih imel posameznik kot pripadnik nekega naroda, religije ali etnične skupine.⁴ V takšnem pojmovanju kultura dobi novo dimenzijo, saj prevzame vlogo esencialnih ali naturaliziranih razlik oziroma »skupinske identitete, ki temelji na razlikah« (Appadurai 1996: 15).

3 Podobno je urejena politika državljanstva, kjer poznamo dva temeljna principa: *jus sanguinis* kot princip kategorizacije, po kateri se državljanstvo prizna glede na državljanstvo staršev (poreklo), ter *jus soli*, ki upošteva kraj rojstva. Večina evropskih držav upošteva prvi princip. Izjema je na primer Francija, do leta 1962 pa je bila tudi Velika Britanija, ki je priznala pravico do britanskega državljanstva vsakomur, ki se je rodil na ozemlju pod britansko krono (glej Stolcke 1995: 10).

4 O razmerju med narodnostjo in etničnostjo glej npr. Eriksen 1993 in Repič 2002.

Posameznikom in skupinam migrantov neke značilnosti pogosto pripisujemo zgolj na podlagi predstav in stereotipov o domnevnih kulturnih značilnostih. Takšen kulturalizem ali multikulturalizem, če gre za interakcije med več »kulturnimi skupinami«, vsebuje oblike izključevanja, in čeprav ga državne agencije lahko uporabljajo tudi v smislu pozitivne diskriminacije kot mehanizem urejanja odnosov, v pluralni družbi onemogoča vzajemno integracijo.

Unni Wikan navaja pretresljive zgodbe o imigrantih in njihovih potomcih na Norveškem, ki se ponaša s tem, da je zelo tolerantna multikulturalna in socialna družba.⁵ Kulturna toleranca je šla tako daleč, da so v imenu kulture začeli kršiti celo temeljne človekove pravice. Avtorica opiše, kako migracijsko politiko uveljavljajo v praksi in kakšne težave nastajajo ravno zaradi prevelike vloge kulturalizma, ki ga enači s sodobno obliko rasizma (Wikan 2002: 37; prim. Stolcke 1995: 4). Ena od zgodb opisuje Aisho, dekle iz muslimanske družine, katere starša sta se priselila na Norveško in »uspešno izkoristila socialni sistem, v katerega nista nikoli ničesar prispevala« (Wikan 2002: 21). Štirinajstletne Aishe, ki je bila rojena na Norveškem in je imela norveško državljanstvo, pa socialna država zaradi njenega porekla ni pravno zaščitila. Njen oče se je namreč odločil, da jo zaradi obljubljenе poroke pošlje v svojo domovino. Čeprav je poroka mladoletnikov na Norveškem prepovedana in so tako v šoli kot na socialnem skrbstvu uporabili vsa razpoložljiva sredstva, da bi Aisho pravno zaščitili, jim to ni uspelo. Aisha je vedela, kaj jo čaka in je zbežala od staršev. Sodišče jo je dalo v začasno rejo k norveški družini, a so na takšno odločitev leteli očitki, da je rasistična. Prosila je, če lahko ostane pri novi družini, njeno prošnjo so podprli tudi njeni učitelji, a zaman. Ker naj bi spadala v »svoje kulturno okolje«, so jo vrnili staršem kljub veliki verjetnosti, da jo pošljejo v svojo matično deželo (2002: 20). In Aisha je res izginila. Njeno usodo je zapečatila kulturna politika, zaradi katere niso uspeli zavarovati njenih temeljnih pravic, saj je niso obravnavali kot Norvežanke, temveč glede na njeno poreklo.

Integracijska politika, ki je morda največja migracijska zadrega Evropske unije, je bodisi asimilatorna in se morajo migranti podrediti ne le pravni in socialni ureditvi države, temveč demonstrirati poznavanje kulture večinskega naroda in prilagojenosti na splošne kulturne norme in moralo, bodisi izključujoča in posameznike obravnava drugače in izključno na podlagi njihovega porekla in domnevne kulture. Alternativa tako asimilatorni kot izključujoči integraciji je koncept vzajemne integracije, kakršno so vsaj delno poznale nekatere imigrantske države.⁶

Unni Wikan je zapisala, da so Aisho žrtvovali na oltarju kulture (2002: 24). Odločitev, da mora odraščati s svojo družino

5 Čeprav Norveška ni članica Evropske unije, je njena migracijska politika zelo podobna njenim temeljnim migracijskim in integracijskim smernicam.

6 Takšen je na primer kulturni pluralizem v Argentini, čeprav je treba opozoriti, da je bil argentinski kulturni pluralizem vključujoč le za evropske priseljence, ne pa tudi za priseljence iz drugih celin ali domorodno prebivalstvo (glej Repič 2006).

in v »svojem kulturnem okolju« je temeljila na predpostavki o »pravih in napačnih identitetah« (2002: 26), ki so med seboj ločene, odvisne pa so le od porekla in (domnevne) kulture. Evropski model multikulturalizma kot politike sobivanja različnih posameznikov in skupin ne spodbuja vzajemne integracije in se tako sprevrže v svoje nasprotje, saj deluje razločujoče.

Razlike, ki razdvajajo ali o socialnem izključevanju nekaterih migrantov

Sodobne evropske multikulturne družbe so pogosto sicer zelo strpne, a politika multikulturalizma in prakse razločevanja (in socialnega izključevanja) ljudi in skupnosti na podlagi njihovih kultur ustvarjajo specifične odnose med pripadniki različnih (etničnih) skupnosti, ki živijo v isti državi (prim. Lukšič-Hacin 1999: 83). Multikulturalizem imigrantom ne omogoča pravične (vzajemne) integracije v družbo, temveč spodbuja ločeno sobivanje večinske in drugih »kultur«. V Španiji so se ekonomski imigranti (in pogosto tudi dobro situirani imigranti iz držav severne Evrope) naselili v etničnih enklavah, večinoma so zaposleni v specifičnih gospodarskih sektorjih in se družijo v glavnem le z rojaki (Provansal b. n. l.: 23). Glede na poreklo so oblikovali neformalne mreže, po katerih potekajo informacije, interakcije in medsebojna pomoč.

Retorika kulturalizma, kakršno so na primer opisali Wikan (2002), Stolcke (1995) in Hervik (2004), se sklicuje na »esențializirani« koncept kulture v smislu »radikalne drugačnosti« (Keesing 1993), ki deluje kot orodje za razločevanje človeških skupnosti. Kulturalizem »kulturo reificira kot trden, stabilen in lokaliziran korpus tradicij in vrednot, /.../ temelji pa na ideologiji, ki sega v obdobje protislovnega ustvarjanja nacionalnosti v 19. stoletju« (Stolcke 1995: 4). Nacionalnost in etničnost sta prav tako konstruirani na podlagi domnevne kulturne homogenosti in sta v migracijskih procesih odličen izgovor za socialno diskriminacijo kulturno drugačnih (Delgado Ruiz b. n. l.: 129). Če med interakcijo naletimo na nerazumevanje ali odkrito različnost, nesposobnost komunikacije pripišemo kulturni neskladnosti (glej Stolcke 1995: 8).

Sodobni Evropi imigranti prepogosto predstavljajo »kulturno grožnjo«, na kar opozarjajo nešteti izbruhi nestrpnosti. V multikulturni družbi vlada ideja, da »smo 'mi' merilo dobrega življenja, za katerega obstaja grožnja, da ga bodo 'oni' spodkopali, kajti 'oni' so tujci in so kulturno 'drugačni'« (Stolcke 1995: 2). Tukaj lahko pritrdimo Arjunu Appaduraiju (1996: 13), ki je kulturo opredelil kot »dimenzijo človeškega diskurza, ki uporablja razlike, da oblikuje raznolika pojmovanja človeške identitete« (Appadurai 1996: 13).

Restriktivne migracijske in integracijske politike evropskih držav niso najbolj primeren odgovor dejanskemu stanju in kažejo na slabo razumevanje sodobnih migracijskih procesov, zgodovinske vzročnosti in socialnokulturne kompleksnosti migracij. Namesto da bi preprečevale ali vsaj omejevale pojave ksenofobije, socialnih napetosti in konfliktov ter neupoštovanja temeljnih človekovih pravic, morda tudi nevede spodbujajo mehanizme socialnega izključevanja.

Literatura

- APPADURAI, Arjun: *Modernity at Large*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.
- ARANGO, Joaquin: Becoming a Country of Immigration at the End of Twentieth Century: The Case of Spain. V: Russell King, Gabriella Lazaridis in C. Tsardanidis (ur.), *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*. London: Macmillan, 2000, 253–276.
- BAGHANA, Maria (ur.): *Immigration in Southern Europe*. Oeiras: Celta Editora, 1997.
- BAGHANA, Maria: Immigrant Involvement in the Informal Economy: The Portuguese Case. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 24/2, 1998, 367–385.
- BALDWIN-EDWARDS, Martin: Where Free Markets Reign: Aliens in the Twilight Zone. V: Martin Baldwin-Edwards in Joaquin Arango (ur.), *Immigrants and the Informal Economy in Southern Europe*. London: Frank Cass, 1999, 1–15.
- CARELLA, Maria in Roberta Pace: Some Migration Dynamics Specific to Southern Europe: South-North and East-West Axis. *International Migration* 39/4, 2001, 63–99.
- CHECA, Francisco: Introduccion: ¿Que ha pasado en El Ejido? V: Francisco Checa (ur.), *El Ejido: La ciudad-cortijo*. Barcelona: Icaria, 2001, 11–29.
- CHECA, Francisco in Concha Fernández Soto: Descripción del conflicto étnico. V: Francisco Checa (ur.), *El Ejido: La ciudad-cortijo*. Barcelona: Icaria, 2001, 31–68.
- CORKILL, David: Economic Migrants and the Labour Market in Spain and Portugal. *Ethnic and Racial Studies* 24/ 5, 2001, 828–844.
- De GENOVA, Nicholas P.: Migrant »Illegality« and Deportability in Everyday Life. *Annual Review of Anthropology* 31, 2002, 419–447.
- DELGADO Ruiz, Manuel: Inmigración, etnicidad y derecho a la diferencia: la antropología y la »invención de minorías culturales« en contextos urbanos. V: Francisco Checa, Juan Carlos Checa Olmos in Ángeles Árgona Garrido (ur.), *Convivencias Entre Culturas: El Fenómeno Migratorio en España*. Sevilla: Signatura Demos, b. n. l., 120–149.
- ERIKSEN, Thomas Hylland: *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives*. London: Pluto, 1993.
- HERVIK, Peter: Anthropological Perspectives on the New Racism in Europe. *Ethnos* 69/2, 2004, 149–155.
- KEESING, Roger M.: Ponovno o teorijah kulture. *Antropološki zvezki* 3, 1993, 23–32.
- KING, Russell: Southern Europe in the Changing Global Map of Migration. V: Russell King, Gabriella Lazaridis in C. Tsardanidis (ur.), *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*. London: Macmillan, 2000, 1–26.
- KING, Russell (ur.): *The Mediterranean Passage: Migration and New Cultural Encounters in Southern Europe*. Liverpool: Liverpool University Press, 2001.
- LÖFGREN, Orvar: The Nationalization of Culture. *Ethnologia Europaea* 19, 1989, 5–23.
- LUKŠIČ-HACIN, Marina: *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1999.
- MENDOZA, Cristóbal: African Employment in Iberian Construction: A Cross-border Analysis. *Journal of Ethnic and Racial Studies* 26/4, 2000, 609–634.
- O'REILLY, Karen: »New Europe, Old Boundaries«: British Migrants in Spain. *Journal of Social Welfare and Family Law* 22/4, 2000, 479–491.
- PROVANSAL, Danielle: ¿De qué migración hablamos? Desde los conceptos a las prácticas sociales. V: Francisco Checa in Encarna Soriano (ur.), *Inmigrantes entre nosotros: Trabajo, cultura y educación intercultural*. Barcelona: Icaria, b. n. l., 17–31.
- RANT, Jože (ur.): *Zbornik dela v zvestobi in ljubezni – Zedinjena Slovenija 1948–1998*. Buenos Aires: Društvo Zedinjena Slovenija, 1998.

REPIČ, Jaka: O etničnosti za splošno in posebno rabo: Pregled antropoloških konceptualizacij etničnosti. *Traditiones* 31/1, 2002, 211–225.

REPIČ, Jaka: Migrant ali državljani? Argentinski migranti v transnacionalnem prostoru. *Časopis za kritiko znanosti* 32/217–218, 2004, 223–236.

REPIČ, Jaka: »Po sledovih korenin«: *Transnacionalne migracije med Argentino in Evropo*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Zupaničeva knjižnica; 19), 2006.

REPIČ, Jaka: Vloga neformalne ekonomije pri migracijskih procesih v Španiji. *Glasnik SED* 47/1–2, 2007, 29–35.

SCHNEIDER, Arnd: *Futures Lost: Nostalgia and Identity among Italian immigrants in Argentina*. Oxford idr.: Peter Lang, 2000.

SJEKLOČA, Marko: *Čez morje v pozabo: Argentinci slovenskih korenin in rezultati argentinske integracijske politike*. Celje: Fit media, 2004.

SOLE, Carlota in Sònia Parella: The Labour Market and Racial Discrimination in Spain. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 29/1, 2003, 121–140.

STALKER, Peter: Migration Trends and Migration Policy in Europe. *International migration* 40/5, 2002, 151–179.

STOLCKE, Verena: Talking Culture: New Boundaries, New Rhetorics of Exclusion in Europe. *Current Anthropology* 36/1, 1995, 1–24.

VALLS-RUSSEL, Janice: Spain's New Challenge. *Illegal Immigration* (september / oktober), 2001, 9–11.

WIKAN, Unni: *Generous Betrayal: Politics of Culture in the New Europe*. Chicago: University of Chicago Press, 2002.

ŽIGON, Zvone: *Otroci dveh domovin: Slovenstvo v Južni Ameriki*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1998.

ŽIGON, Zvone: *Iz spomina v prihodnost: Slovenska politična emigracija v Argentini*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2001.

The Quandaries of Migration

Based on a number of ethnographic examples of migration in Spain and in other European countries the article examines modern migration processes in Europe, analyzes migration and integration policies, and points out the prejudice, inequality, and social exclusion that accompany modern migration processes. Due to the prevalent illegal status of economic migrants, inadequate model of integration, rejection of multiculturalism, and the resulting inequality, migration processes trigger tension and open conflicts. A typical example is the case of El Ejid in Southern Spain where in 2000 latent xenophobia toward African migrants exploded in direct conflicts, violence, and racism.

While in Spain migration is equaled to illegal arrival of African workers its complex social, economic, and historic dimensions are being neglected. Historic causality, a factor that is usually disregarded in public and political discourse as well as in migration studies, can provide a somewhat different insight into this problem, showing that modern migration processes are frequently the result of past migration and economic and political ties between countries. A good example of this are the Argentines in Spain and in other parts of Europe who during the last several years have been a part of very specific transnational migration processes. Particularly during the 20th century there were continuous transnational connections and strong migration between Europe and Argentina. Within the context of Argentinean cultural pluralism many immigrants in Argentina managed to preserve their awareness of their origin as well as active links with their original European homeland. Yet there was more to this than a mere sentimental bond: due to their European origin they were entitled to dual citizenship.

The article also discusses different models of (non)integration that represent the most pressing quandary in the European Union. Highly inadequate, European integration policy constantly oscillates between the model of assimilative and the model of exclusive integration. Creating within the majority population a feeling of being jeopardized, the former in turn triggers defensive reactions of the immigrant population. Based on the concept of culturalism, the latter model encourages social exclusion on the grounds of migrants' cultural affiliation that allegedly stigmatizes them.